

COMMISSION ROYALE DES MONUMENTS ET DES SITES
KONINKLIJKE COMMISSIE VOOR MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN

Brussel Stedenbouw en Erfgoed
Directie Cultureel Erfgoed
De Heer Thierry WAUTERS
Directeur
Kunstberg 10-13
B - 1000 BRUSSEL

Ref DCE : 2043-0608/01/2019-488PR (corr. DCE : E. de Sart)
Ref NOVA : 04/PFU/1734604
Ref KCML : GM/BXL20239_654_St_Katelijne_26_28
Bijlage: 1 dossier

Brussel, 29 april 2020

Vanwege Covid-19 wordt dit advies uitsluitend digitaal verzonden (geadresseerden onderaan dit advies)

Betreft : BRUSSEL. Sint-Katelijnestraat 26-28. Restauratie van de voorgevels
Aanvraag tot unieke vergunning.

Eensluidend advies van de KCML.

Mijnheer de Directeur,

In antwoord op uw brief van 15/04/2020, ontvangen op 16/04/2020, sturen wij u het gunstig advies onder voorbehoud dat onze Commissie over bovengenoemde aanvraag uitbracht tijdens haar vergadering van 22/04/2020.

Vrijwaring

Het besluit van 19/07/2001 van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering beschermt als geheel bepaalde delen van de goederen gelegen Sint-Katelijnestraat 26, 28, 30, 32, 34, 36/38, 40/42 evenals de Kinnebakstraat te Brussel. De voorgevels van de gebouwen Sint-Katelijnestraat 26 en 28, die het voorwerp van deze aanvraag vormen, zijn beschermd.

De huizenrij gelegen Sint-Katelijnestraat 26-42 is één der gaafst bewaarde gehelen van de Brusselse Vijfhoek. Eertijds lag de straat op de drukke handelsroute die sinds de middeleeuwen de benedenstad met de bovenstad verbond. De rooilijn aan de pare kant vormt een knik die duidelijk herinnert aan dit eeuwenoude tracé.

Nr. 26 is een traditioneel diephuis met trapgevel, twee bouwlagen en twee traveeën onder een zadeldak. Dit gebouw bevat in de voorgevel een cartouche met het bouwjaar 1597, en was historisch ook gekend onder de naam “Au Vieux Château d’Or”. De bezetting met schijnvoegen, de geriemde omlijstingen, de sierankers en winkelpui (voormalige café) van de voorgevel dateren van het eind van de 19de - begin 20ste eeuw. Het pand werd kort voor 2016 donkerrood geschilderd.

Nr. 28 is een diephuis met drie bouwlagen en drie traveeën onder zadeldak. De voorgevel is bepleisterd en beschilderd en bekroond met een in- en uitgezwente top in laat-barokstijl. De vlakke vensteromlijstingen zij verticaal doorgetrokken tot in de geveltop waardoor casementen op de penanten

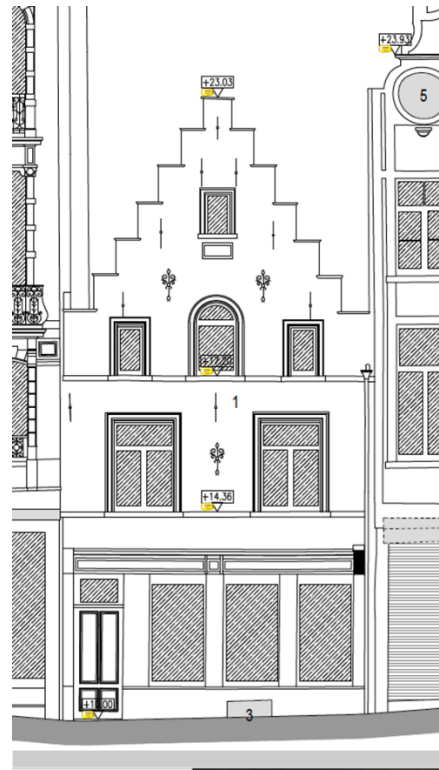
1/6

worden gevormd. Het bouwjaar 1716 zit verwerkt in de voorgevel. Vroeger was het pand ook gekend onder de naam “Le Grand Château d’Or”.

Analyse van de aanvraag

Het project omvat de restauratie met wijziging van de kleurstelling van de voorgevels van de huizen aan de St-Katelijnestraat 26 en 28. Naast de plannen en een beschrijving van de werken bevat de aanvraag een historische studie en een stratigrafisch- en materiaal-technisch onderzoek van beide gevels (2016). Samengevat voorziet men volgende ingrepen:

Gevel nr. 26

nr. 26 & 28	ONDERHOUD	gevels opkuisen en afwerken volgens de kleurenstudie (2016)	1
nr. 26	ONDERHOUD	winkelpui: stukken hout herstellen en geheel opkuisen en vernissen	2
nr. 26	AANPASSING	keldergat afsluiten met deksel	3

Foto en plan uit de vergunningsaanvraag

Voorziene werken:

- verwijderen van overbodige elementen (kabels en klemmen),
- verwijderen van de dunne cementpleisterlaag (cf. lastenboek: verwijdering ‘toplaag’) en decaperen van de synthetische verflagen van de jaren 1970 ,
- reinigen door middel van het torbosysteem,
- plaatselijk herstellen en hervoegen van het baksteen metselwerk met een bastaardmortel,
- dichten van scheuren,
- restauratie van de kalkpleister en aanbrengen van nieuwe afwerkpleister met imitatievoegen,
- restauratie van de cementmortel van de lijsten,
- eventueel aanbrengen van een dampdoorlatende kalklaag (volgens stratigrafische studie) of lijnolieverf (volgens bestek) (kleurstelling – cf. infra),
- restauratie en schilderen van het houten schrijnwerk, herplaatsen van de enkele beglazing met stopverf op basis van lijnolie,
- opschuren en vernissen van het schrijnwerk van de winkelpui,
- afsluiten keldergat met een deksel ,

- loodslabben plaatsen op de topgevel,
- nazicht en desgevallend vernieuwing van de trekkers van de bovendakse schouwen,
- anti-graffitibehandeling.

Referentieperiode voor de afwerking

De weerhouden referentieperiode voor de afwerking van de gevel (parement en schrijnwerk) is eind 19de – begin 20ste eeuw, zoals vooropgesteld in het stratigrafisch- en materiaal-technisch onderzoek. Dit houdt in dat de vlakke geveldelen afgewerkt zullen worden met een bezetting van kalk-zandmortel (imitatie kalkzandsteen) voorzien van imitatievoegen en de lijsten en dekstenen op de trapgevel met een cementmortel (uitzicht blauwe hardsteen). De houten ramen worden herschilderd in een bruine tint en de winkelpui wordt gevernist. De constructieve muurankers worden zwart geschilderd. Tot slot telt het kleuronderzoek een vergulding voor van de gevelcartouche, van de decoratieve ankers en mogelijk ook van de inscriptie ‘Au Vieux Château d’Or’ die zich in het effen gevelvlak boven de pui bevindt en die zal worden gereconstrueerd.

Gevel nr. 28

nr. 26 & 28	ONDERHOUD	gevels opkuisen en afwerken volgens de kleurenstudie (2016)	1
nr. 26	ONDERHOUD	winkelpui: stukken hout herstellen en geheel opkuisen en vernissen	2
nr. 26	AANPASSING	keldergat afsluiten met deksel	3
nr. 28	AANPASSING	nieuwe gevelvaas plaatsen volgens bestaand model	4
nr. 28	AANPASSING	nieuwe ramen plaatsen	5
nr. 28	AANPASSING	verwijderen metalen rolluik	6

Foto en plan uit de vergunningsaanvraag

Voorziene werken

- verwijderen van overbodige elementen (kabels en klemmen),
- reinigen door middel van het torbosysteem,
- plaatselijk herstellen en hervoegen van het baksteen metselwerk met een bastaardmortel,
- dichten van scheuren,
- identieke restauratie/reconstructie van de gevelbepoistering met hydraulische kalk en herschilderen van de gevel met lijnolieverf (kleurstelling – cf. infra),

- restauratie en schilderen van het houten schrijnwerk, herplaatsen van de enkele beglazing met stopverf op basis van lijnolie,
- vervangen van de ramen op de derde verdieping (aangeduid op de opstand van de gevel ; n.b. deze ingreep is niet beschreven in het lastenboek),
- herplaatsen van de ontbrekende vaas (bewaard op zolder),
- verwijderen van het metalen rolluik op de begane grond,
- afwerking van de topgevel met loodslabben,
- nazicht en desgevallend vernieuwing van de trekkers van de bovendakse schouwen,
- anti-graffitibehandeling.

Referentieperiode voor de afwerking

Het stratigrafisch onderzoek heeft de aanwezigheid van 3 pleisterlagen aangetoond alsook van een groot aantal verflagen (ca. 30 tot 35 lagen). De aanvraag stelt voor om het gevelparement een monochrome afwerking te geven in een kleur die teruggrijpt naar de 1ste of 2de afwerkingslaag van de 3de bepleistering. Het betreft ofwel een bruine tint (lichtbruine ondertoon met een donkerbruine boventoon), ofwel een donkergroene beschildering. Op basis van een hypothetische datering van de lagen zouden die kleuren omstreeks het laatste kwart van de 18de eeuw gesitueerd kunnen worden (zie p.8 van het stratigrafisch onderzoek).

Eerste laag van de derde bepleistering : NCS S 4020 Y30R met boventoon NCSS 4550Y30R

Tweede laag van de derde bepleistering : NCS S 7020 G70Y

Voor het schrijnwerk (alle ramen van de verdiepingen) wordt geopteerd om als referentie de kleuren te nemen van de oudste afwerkingslagen die werden teruggevonden op de luiken en ramen van de topgevel (3de verdieping). Dit schrijnwerk zou nog oorspronkelijk zijn ('1716'), in tegenstelling tot de ramen van de onderliggende verdiepingen (die ogenschijnlijk laat-19de of vroeg 20ste-eeuws zijn). De oudste afwerkingslagen die op het oorspronkelijke schrijnwerk (3de verdieping) werden gevonden, waren achtereenvolgens oker, blauwgrijs en zwartgrijs (cf. steekproef 1).

NCS S2040Y20R

NCS S2010R80B

(NCS S8502Y)

Er wordt niet aangegeven welke gevelkleur precies samen zou gaan met welke van de bovenstaande kleuren voor het schrijnwerk.

Advies KCML

De Commissie brengt een eensluidend gunstig advies onder voorbehoud uit over de aanvraag. Algemeen genomen moedigt ze de restauratie van deze waardevolle gevels volgens de regels van de kunst aan. ***De vooropgestelde kleurstelling van het nr.28 wordt echter niet aanvaard omdat het historisch weinig coherent is. Daarenboven formuleert de KCML een aantal andere bemerkingen over de voorziene werken.***

Nr. 26:

. De vooropgestelde referentieperiode voor nr.26 wordt aanvaard. Het uitzicht van de gevel (uitzicht kalkzandsteen met schijnvoegen, bruin geschilderd schrijnwerk, geverniste houten pui) in die periode (laat-19de – vroeg-20ste eeuw) is goed gedocumenteerd door het stratigrafisch onderzoek en stemt overeen met wat gangbaar was in die periode. Het is echter aangewezen omzichtig om te springen met de vergulding van bepaalde elementen om een al te opzichtig resultaat te vermijden. In dat opzicht wordt het vergulden van de sierankers afgeraden. **De afwerking van de inscriptie 'Au Vieux Château d'Or' moet op basis van bijkomende sonderingen en in samenspraak met de DPC worden bepaald.**

. **Om de haalbaarheid te evalueren van de verwijdering van de 'toplaag'** (het gaat hier ogenschijnlijk om de laatste, fijne cementpleisterlaag) **dient een proefuitvoering te worden voorgelegd aan de DPC.** Indien die verwijdering te veel schade meebrengt, dient mogelijk naar andere oplossingen worden gezocht. Voor de afwerking van het gevel lijkt het bovendien raadzaam de afwerkingspleister niet vrij te laten liggen maar deze in de voorgeschreven kleur en met een aangepaste verfsoort te schilderen.

. Het **detail van de afsluiting van het keldergat** moet nog voorgelegd worden aan de DPC.

Nr. 28

. **Om verschillende redenen kan de KCML de voorgestelde kleuren voor de afwerking van gevel en schrijnwerk van het nr. 28 niet onderschrijven.** De voorgestelde kleurencombinatie(s) stemmen immers niet overeen met een eenduidige referentieperiode: de kleuren bruin of groen voor de gevel worden hypothetisch gedateerd rond eind 18de eeuw, terwijl voor het schrijnwerk wordt teruggegrepen op de oudste lagen van het – vermoedelijk - oorspronkelijke schrijnwerk die desgevallend uit de vroege 18de eeuw zouden dateren. De bestaande ramen van de 1ste en 2de verdiepingen zijn dan weer laat-19de of vroeg 20ste-eeuws en zouden vanuit historisch standpunt dus met geen van de voorgestelde kleuren corresponderen. De afwerking van de gevel enerzijds en van het schrijnwerk anderzijds, maar ook de modellen van het schrijnwerk zouden dus alle naar andere fases van de bouwgeschiedenis verwijzen. Er zijn evenmin andere bronnen die een voorstel in die richting ondersteunen.

De Commissie vraagt dit aspect dan ook te wijzigen en te **opteren voor een kleurschema dat vanuit historische oogpunt coherent is.** Ze acht het in dat verband niet aangewezen om naar de oorspronkelijke toestand van 1716 terug te keren omdat deze optie het afbikken zou vergen van het historisch lagenpakket en nog hiaten vertoont. Op basis van het huidige onderzoek en van de gekende historische (iconografische bronnen), **lijkt de meest logische en historisch verantwoorde keuze een terugkeer naar de vroeg 20ste-eeuwse toestand, zoals zichtbaar op foto's uit de eerste decennia van de 20de eeuw:** een uniforme lichte tint (*off-white*, beige, crème...) voor gevel en schrijnwerk. Het bestaan van deze kleuren werd ook bevestigd door het stratigrafisch onderzoek van 2016 (in verschillende steekproeven werden beige, crème, lichtgrijze... lagen aangetroffen op de derde bepleistering en op het schrijnwerk van de 1e en 2e verdieping werden wit-grijze, beige-crème lagen aangetroffen).

Comité d'Etude du Vieux Bruxelles, 1905 (© urban.brussels)

Foto 1920 (uit historische studie bij de vergunningsaanvraag)

De Commissie vraagt een nieuw voorstel in die zin (lichte kleuren (*off-white*, crème...) voor gevel en schrijnwerk) te formuleren en ter goedkeuring aan de DPC voor te leggen.

Voor wat de overige, specifieke ingrepen op het nr. 28 betreft, dient nog een nauwkeurige beschrijving van de **bewaringstaat van het schrijnwerk** te worden voorgelegd, in het bijzonder van de raamkaders van de derde verdieping die als te vernieuwen aangeduid staan op de gevelopstand (n.b. die vervanging wordt niet vermeld in de beschrijving van de werken). Aangezien het hier volgens het vooronderzoek om de oorspronkelijke ramen gaat, dringt de vraag zich op naar hun behoud. **Indien mogelijk zal ook worden overgegaan tot de restauratie van die ramen, zoals voorzien voor de ramen van de overige verdiepingen.** Dit dient in samenspraak met de DPC te worden bepaald.

Gevelrestauratie van beide panden

- . Algemeen genomen moet een proefuitvoering van alle verschillende afwerkingen (pleisters en beschilderingen) van de gevels en van het schijnwerk op voorhand ter goedkeuring worden voorgelegd aan de DCE;
- . De vooropgestelde druk van “maximaal 100 bar” voor het reinigen van de gevels met rotatiewervelstroom is te hoog, en dus potentieel te destructief. Er dienen op voorhand reinigingstesten te gebeuren die ter goedkeuring moeten voorgelegd worden aan de DCE;
- . Het aanbrengen van een anti-graffiti plaats wordt niet goedgekeurd: dit heeft geen nut boven de gelijkvloerse verdieping en een dergelijke behandeling kan soms leiden tot verkleuring.
- . Eventuele nieuwe uithangborden voor de puien op het gelijkvloers zijn niet gedocumenteerd en maken dus – op de reconstructie na van de historische inscriptie van het nr.26 - geen deel uit van de aangevraagde vergunning.

Tot slot merkt de KCML op dat deze aanvraag geen betrekking heeft op de bestemming van de beide panden. Op enkele uitzonderingen na (wegnemen metalen rolluik nr.28, afsluiten keldergat en restauratie schrijnwerk van de pui van nr. 26) worden geen ingrepen op de begane grond voorzien. Er bestaat dit dossier dan ook geen duidelijkheid over de (afzonderlijke) toegangsmogelijkheden tot de verdiepingen. **De KCML stelt zich dan ook vragen bij de (huidige en reglementaire) bestemming en vraagt dit aspect te verduidelijken en te verifiëren. In geen geval mogen er ingrepen plaatsvinden die een belemmering zouden vormen voor een reglementaire en aan het erfgoed aangepaste bestemming van de verdiepingen.**

Hoogachtend,

Griet MEYFROOTS

Secrétaire adjointe Adjunct-Secretaris

Christian FRISQUE

Président Voorzitter

Vanwege Covid-19 wordt dit advies uitsluitend digitaal verzonden

BSE-DCE : restauration@urban.brussels, Emanuelle de Sart, Julie Vandersmissen; BSE-DS : Wout Collart, Bénédicte Annegarn, urban_avis.advises@urban.brussels, CRMS : Carine Vandersmissen, Maxime Badard, crms@urban.brussels